

MISTRZ WŁADYSŁAW
PYTŁASIŃSKI
(1863–1933)

JAROSŁAW DROZD

MISTRZ WŁADYSŁAW
PYTLASIŃSKI
(1863–1933)

ZAPAŚNIK

TRENER

DZIAŁACZ

ARTYSTA

POLICJANT

Wstęp

„Spotkał mnie znajomy człowiek w starszym wieku i powiedział: dlaczego nie piszą nic o Pytłasińskim? [...] Widzę, że pan nic nie wie o roli, jaką odegrał w życiu sportowym kraju, ba, nie tylko – gdyż za tężyzną ciała poszła i duchowa sprawność. [...] Początek kariery siłackiej Pytłasińskiego przypadł w czasie największego ucisku politycznego u nas [...]. Wtedy zaczął pracować Pytłasiński. Pokazał, co to jest zdrowie, siła, sprężystość i zręczność. Kładł na łopatki przeciwników i... karta się odwróciła. Młodzież zaczęła się interesować siłactwem, cherlaki stracili poważanie i śmiało można twierdzić, że rozwój sokolstwa zawdzięcza swoje powodzenie Pytłasińskiemu, który obudził w młodzieży zapał do tężości fizycznej. [...] Nie było już potem takiego zapału, wprost zachwyty dla żadnego siłacza, jak dla Pytłasińskiego. Opowiadano o nim dykteryjki, biegano za nim, zachwycono się jego ruchami, chodem, lekkością figury, przy atletycznej budowie [...]. Był czas, że Pytłasiński był najpopularniejszym człowiekiem w Polsce. Wiał od niego pęd młodości, [...], siłactwem ciała budził siłę ducha [...]. To należy zapamiętać [...] teraz, gdy wolno już być Polakiem i warto byłoby, aby ktoś wydał w broszurze jego życiorys”¹ – napisał w felietonie „Z chwili”, opublikowanym 28 lipca 1921 r. na łamach warszawskiej „Gazety Porannej”, niejaki „Mir”.

Na przełomie XIX i XX wieku z popularnością Władysława Pytłasińskiego mogło się mierzyć niewielu Polaków. Znali go lub rozpoznawali niemal wszyscy, a ci, którym dane było go zobaczyć na arenie w czasie, gdy jako zawodowy zapaśnik święcił triumfy, traktowali go nie tylko jako przykład sportowca-dżentelmena, ale i bohatera narodowego. Ludzie słuchali, co ma do powiedzenia, czytali felietony ze sportowych wojaży i artykuły, w których promował zdrowe odżywianie i sportowy tryb życia. Informacje o jego sukcesach wypełniały szpalty rubryk sportowych w dziennikach i periodykach, wydawanych w trzech zaborach (najrzadziej pisano o nim w pruskim). Był autorytetem, ideałem tężyzny fizycznej i chlubą Polski, której od 1795 r. nie było na politycznej mapie Europy. O jego nadzwyczajnej popularności w tamtych czasach świadczy uwaga jednego z rosyjskich dygnitarzy,

¹ *Z chwili*, „Gazeta Poranna” nr 204 z 28.07.1921 r., s. 3 i nn.

sprawujących władzę w Warszawie, który miał powiedzieć, że „w Polsce raz na zawsze trzeba skończyć z tym Mickiewiczem, Sienkiewiczem i Pytlasińskim”². Pseudonim „Pytlas”, skrót jego nazwiska, znany był niemal wszystkim i według publicystki z okresu II RP, Kazimierzy Muszałówny, był rodzajem „zawołania bojowego” młodej generacji polskich sportowców, symbolem ich dumy i ambicji. Pytlasiński był nagradzany laurami w całej Europie, szanowany, stawiany za wzór, podziwiany i sławny: „Jakże wiele znaczyło to w tamtych czasach, kiedy Polakiem być było trudno. Życie Pytlasińskiego było równie ciężkie, jak niezwykle była jego kariera. Pod pewnymi względami można by ją było stawiać za wzór. To prawie londonowski typ, z okresu, kiedy londonowskie powieści jeszcze nie istniały. Podobnie jak ulubieni bohaterowie Jacka Londona, Pytlas zawdzięczał wszystko sobie i swojej niestrudzonej pracy, był jak oni samodzielny, niezależny i własnymi idący drogami. Tak jak oni zaczynał od niczego, tak jak oni karierę zawodowca w sporcie obrał pod przymusem konieczności życia, tak jak oni olbrzymią wytrwałością i nieszczędzeniem sił doszedł do pełnego sukcesu” – pisała o Pytlasińskim Kazimiera Muszałówna³.

Mianem „mistrza” określa się osobę, która osiągnęła najwyższy stopień wiedzy lub umiejętności w danej dziedzinie, jest zdecydowanie lepsza od innych, cieszy się autorytetem, jest wzorem do naśladowania, dzięki czemu posiada pozycję, która ją wyróżnia z ogółu. Dla Polaków, żyjących na przełomie XIX i XX wieku, kimś takim był Pytlasiński. Jeżeli, jak uczy historia, zapasy były w czasach antycznych sztuką, to był on artystą ponadczasowym, uniwersalnym i kompletnym. Dzięki wrodzonej inteligencji bezbłędnie odczytywał zamysły rywali, realizując plany walk, które były z reguły nie do rozszyfrowania dla innych. Do granic perfekcji wykształcił zapaśniczą technikę oraz umiejętności zachowania spokoju w sytuacjach kryzysowych, które to cechy pozwalały mu przez długie lata zwyciężać rywali potężniejszych fizycznie od niego. Mimo to nigdy nie został mistrzem świata, choć na jego tablicy nagrobnej, na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie, wychowankowie napisali, że mistrzem świata był wielokrotnie⁴. Domniemane tytuły przypisywali i przypisują mu do tej pory dziennikarze i badacze historii sportu. Po raz pierwszy napisano tak 19 stycznia 1900 r. na łamach dziennika „Новое время”, po zwycięstwie nad mistrzem świata w zapasach grecko-rzymskich (czyli francuskich lub w walce francuskiej), Karą Ahmedem⁵. Źródłem dezinformacji był sam Pytlasiński, który w 1908 r. w Krakowie, w rozmowie z dziennikarzem „Gazety Narodowej” powiedział, że w 1899 r. zdobył tytuł mistrzowski w zapasach grecko-rzymskich⁶, a w 1900 r. triumfował w stylu

² *Jubileusz mistrza Pytlasińskiego*, „Kurier Poranny” nr 46 z 15.02.1930 r., s. 8.

³ K. Muszałówna, *1880–1930. Jubileusz pracy sportowej Wł. Pytlasińskiego*, „Stadion” nr 3 z 16.01.1930 r., s. 6 i nn.

⁴ J. Waldorff, *Cmentarz Powązkowski w Warszawie*, Warszawa 1982, s. 216; M. Dubrowska, A. Sołtan, *Powązkowskie medaliony i plakietki portretowe*, Warszawa 1992, s. 162.

⁵ *Спорт*, „Новое время” № 8571 z 19.01.1900, s. 4.

⁶ W Polsce, podobnie jak w Rosji oraz następnie w ZSRR, od lat 90. XIX wieku stosowano nazwę „zapasy francuskie” lub „walka francuska”, by dopiero w 1948 r. zmienić ją na „zapasy

wolnym (wolnoszwajcarskim)⁷. Z wypowiedzi tej wynikało, że uznawał on pierwszy w historii międzynarodowy turniej zapaśniczy zawodowców w stylu wolnym, zorganizowany w 1900 r. w Paryżu, za rywalizację o tytuł mistrza świata. Nie był w tym odosobniony, gdyż w podobnym tonie pisała petersburska prasa. Dziwi jednakże pierwsza część tej wypowiedzi, bowiem w 1899 r. nie stanął do rywalizacji w rozgrywanych w Paryżu MŚ, więc tytułu zdobyć nie mógł⁸. Z tychże powodów w kolejnych latach wielu autorów traktowało go jak pełnoprawnego mistrza świata w obu zapaśniczych stylach⁹. Faktem jest, że w trakcie kariery sportowej pokonał 8 byłych, aktualnych lub przyszłych zawodowych mistrzów świata¹⁰ w zapasach grecko-rzymskich, ale nigdy nie dokonał tego podczas zawodów rangi mistrzowskiej. Był zatem przysłowiowym „królem bez korony”, zwycięzcą czempionów. Badacze historii sportu w Rosji, Finlandii, Estonii i na Węgrzech są od ponad 120 lat zgodni, że Pytłasiński był nie tylko mistrzem, ale i „ojcem” sportu zapaśniczego w ich krajach. Trudno o większy komplement dla Polaka niż uznanie go za granicą prekursorem, pionierem i wzorem.

Na Węgrzech zapasy francuskie jako pierwszy promował Jean Dupuis, który przybył do Budy w 1835 r.¹¹ Moda na zapasy wróciła nad Dunaj w 1892 r., gdy

---

w stylu klasycznym”, mimo iż w większości krajów świata funkcjonowała już nazwa „zapasy grecko-rzymskie”. W niniejszej książce będzie więc ona stosowana w przypadku opisu zawodów organizowanych poza Imperium Rosyjskim i II RP, dla których obowiązujące będą nazwy „zapasy francuskie” lub zamiennie „walka francuska”.

⁷ *Zapasy w cyrku Lipota wypełniają niemal cały wieczór*, Gazeta Narodowa nr 182 z 8.08.1908 r., s. 2. Zob. też: *Jubileusz polskiego atlety*, „Przegląd Zdrojowy, Sportowy i Turystyczny” nr 10 z 15.08.1908 r., s. 8.

⁸ *Победа Пытлясинскаго в Париже*, „Петербургский Листок” № 292 z 5.11.1900 r., s. 3.

⁹ S. Sieniarski, *Sport in Poland*, Warszawa, 1972, s. 171; R. Habielski, J. Osica, *Między niewolą a wolnością kronika czterech pokoleń 1900–1997*, Warszawa 1998, s. 12; J. Borowiec, H. Niemiec, *Dzieje Polski w datach*, Warszawa 2005, s. 241; M. Bębenek, *Początki i rozwój ju-jitsu w II RP*, „Studia Zachodnie” 2021, nr 22, s. 108. Czesław Borejsza, a za nim Piotr Godlewski i Dariusz Matyja napisali, że „Pytłas” był zarówno mistrzem świata w zapasach francuskich (1900), jak i w walce wolnoszwajcarskiej (1904), ale w tym ostatnim roku nie uprawiał czynnie sportu (C. Borejsza, *Władysław Pytłasiński i jego trening zapaśniczy*, Warszawa 1964, s. 40; P. Godlewski, *Sport zapaśniczy w Polsce w latach 1890–1939*, Poznań 1994, s. 121; D. Matyja, *Sport*, Warszawa 2000, s. 203). Z kolei Henryk Dinter widział w Pytłasińskim mistrza świata z 1906 r., myląc go ze Stanisławem Cyganiewiczem (H. Dinter, *Spod czarnych dymów. Łódź w latach 1861–1918*, Łódź 1978, s. 396). O tytule mistrzowskim, wywalczonym przez Pytłasińskiego w 1904 r., napisał też James Anthony Mangan (*idem*, *Sport in Europe: Politics, Class, Gender*, London 1999, s. 231).

¹⁰ Byli to: Carl Abs, Antonio Pierri, Georg Hackenschmidt, Georg Lurich, Paul Pons, Laurent „le Beaucairois”, Kara Ahmed i Giovanni Raicevich. W trakcie swojej kariery Pytłasiński wygrał 6 turniejów zapaśniczych: w Paryżu (1899, 1900), Petersburgu (1899), Wrocławiu (1899), Warszawie (1900) i Ostendzie (1900).

¹¹ Patron węgierskiego sportu, baron Miklós Wesselényi, wydał Francuzowi list polecający, na mocy którego mógł on występować na wszystkich krajowych scenach i arenach. Pierwszym miejscowym zapaśnikiem i atletą był „węgierski Samson”, János Toldy, który w 1858 r. wystąpił w budapeszteńskim ogrodzie Beleznay (popularnym miejscu spotkań towarzyskich) i oprócz walk zapaśniczych popisywał się talentem akrobata i atlety (T. Barna, *Játék a birkózás. Több mint 500 gyakorlat és 420 fotó testnevelőknek, edzőknek*, Budapest 2006, s. 10; Á. Falatovics,

zjawili się tam kolejni Francuzi: Pierre Masson, Auguste Robinet, Pierre Boyer de Marseille i Bamboula, ale rok później przyćmił ich wszystkich Pytlasiński, wygrywając zawodowe walki w Peszcie i organizując kurs zapaśniczy dla amatorów zrzeszonych w Magyar Athletic Club¹². Pierwszy pojedynek zapaśniczy w Rosji odbył się 3 czerwca 1837 r. w Petersburgu, niedaleko Mostu Policji (ob. Zielonego Mostu), w sali koncertowej kupca Andreja Kosikowskiego¹³. Zapasy francuskie nie zrobiły na widzach większego wrażenia i wróciły do Rosji w latach 80. XIX wieku, gdy w Moskwie oklaskiwano Jeana Doubliera. Rosjanie byli zainteresowani jego występami, ale za „ojca” swoich zapasów uznali dopiero Pytlasińskiego, który przyjechał do Petersburga w 1892 r. i dwa lata później stoczył tam pierwsze walki¹⁴. Sześciokrotny mistrz świata, Iwan Poddubny, powtarzał wszem i wobec, że zapasy francuskie przywiózł do Rosji właśnie „Pytlas”, rozwinął je i udoskonalił Georg Lurich, zaś on doprowadził ten sport walki do perfekcji¹⁵. Pierwsza walka zapaśnicza na terenie dzisiejszej Estonii odbyła się w 1839 r. w Rewlu (ob. Tallinnie)¹⁶, ale prekursorami zapasów francuskich byli tam dopiero 50 lat później atleci Ewald Lomberg i Bernhard Leitner. W 1897 r. do guberni estlandzkiej dotarł pierwszy zawodowy zapaśnik, Pytlasiński, od którego techniki uczył się późniejszy mistrz świata, Lurich¹⁷. Nawet gdy pokonał w końcu

---

Adalékok a magyar küzdősportok és harcművészetek múltjából a birkózás sportág tükrében, „Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat” 2019, vol. 10, nr 18, s. 304 i nn.).

¹² L. Siklóssy, *A magyar sport ezer éve III, A modern sportélet előkészítése 1875–1896*, Budapest 1929, s. 331; J. Szekeres, *A Fővárosi Nagycirkusz története*, Budapest 1966, s. 16; *Sportlexikon A–K*, red. L. Nádori, Budapest 1985, s. 124; *Sportlexikon L–Z*, red. L. Nádori, Budapest 1986, s. 755; *Magyar Sport Enciklopédia A–K*, Budapest 2002, s. 149; Á. Falatovics, *op. cit.*, s. 305.

¹³ Rywalizowali w nim legendarny francuski zapaśnik Jean Dupuis i lokalny silacz Marek Iwanow (И. Лебедев, *История профессиональной французской борьбы*, bm. 1928, s. 31 i nn.). Olbrzymich rozmiarów dom bogatego petersburskiego kupca Andreja Kosikowskiego, nazywany także domem Elisiejewów (lub Nikolaja Cziczerina), znajduje się przy ul. Wielkiej Morskiej 15, Newskim Prospekcie 14 i Nabrzeżu Mojki 59. Iwan Lebediew mylił się, pisząc, że był własnością Władimira Kosikowskiego. Ten ostatni, major armii rosyjskiej, odziedziczył go w 1842 r., 4 lata po śmierci ojca, Andreja. W 1851 r. w domu Kosikowskich otwarto sklep producenta fortepianów Lichtenthala. Działo tam Towarzystwo Drobnomieszczańskie (Малое мещанское общество), organizujące koncerty w tzw. Wielkiej Sali, gdzie prawdopodobnie odbyła się historyczna walka Dupuis’a z Iwanowem. O domu Kosikowskich zob. *Дом Елисеевых. Н.И. Чичерина*, <https://walkspb.ru/istoriya-peterburga/zd/nevskiy15> [dostęp: 20.06.2024].

¹⁴ *Rainin alkuajoilta*, „Autoilijan uutiset” nr 5–6 z 1.05.1934 r., s. 4; Н. Галковский, А. Катюлин, *Спортивная борьба (классическая, вольная, самбо)*, Москва 1968, s. 5 i nn.

¹⁵ Д. Жуков, *Чемпион чемпионов (Иван Поддубный)* [w:] *Спортсмены (Сборник). Жизнь замечательных людей*, Москва 1973, s. 30; *idem*, *Иван Поддубный*, Москва 1975, s. 57.

¹⁶ Rywalizowali w niej zapaśnik cyrkowy Pazziani i woźnica Innoki. Zob. О. Лангсепп, *Георг Гаккеншмидт*, „Русский Лев”, Таллинн 1971, s. 8.

¹⁷ K. Brüggemann, *Imperial Careers and National Recollection. Baltic Wrestlers and the Organization of National Sports in the Late Tsarist Empire (using the example Estonia)* [w:] *Euphoria and Exhaustion. Modern Sport in Soviet Culture and Society*, ed. M. Katzer, Chicago 2010, s. 141. Zob. też: *С.-Петербургское Эстонское Спортивное Общество „Kalev” (История его основания)*, „Спорт” nr 50 z 22.12.1900 r., s. 8 i nn.

polskiego nauczyciela, wciąż uważał go za najlepiej wyszkolonego zapaśnika na świecie¹⁸. Olaf Langsepp, historyk sportu, były dyrektor Estońskiego Muzeum Sportu i Olimpizmu, członek Akademii Nauk Estonii, uważał, że jego rodak był w sporej mierze samoukiem, ale w Polaku znalazł mentora, któremu należy przypisać późniejsze sukcesy Luricha. Pytłasiński uczył go przez około rok w swojej Szkole Rozwoju Fizycznego w Petersburgu, po czym ich drogi się rozeszły. Zapasy jako dyscyplina sportu nie były jeszcze znane wśród Estończyków. Pierwsza sekcja powstała w założonym w 1909 r. klubie Eesti Spordiselts Kalev Rewel¹⁹. W Finlandii tradycja sportu zapaśniczego sięga 1885 r., gdy w jednym z cyrków w Helsinkach zorganizowano pierwsze walki. W 1891 r. powstał Helsingin Atleetiklubi z sekcją zapasów francuskich, a w 1894 r. zawodowiec Semi Pappi toczył pojedynki z miejscowymi amatorami, ale dopiero przyjazd „Pytłasa”, w styczniu 1897 r., sprawił, że ta dyscyplina sportu zaczęła się rozwijać wśród Finów. Uważa się go powszechnie za twórcę „fińskiej szkoły zapasów”, gdyż nie tylko toczył walki w cyrku, ale razem z Vernerem Järvinenem zorganizował kursy dla zapaśników amatorów, trenerów i nauczycieli gimnastyki²⁰.

Pytłasiński, co zrozumiałe, był też „ojcem” polskiego sportu zapaśniczego. Jego przyjazd z Paryża do rodzinnej Warszawy w czerwcu 1890 r. zapoczątkował rozwój tej dyscypliny sportu nad Wisłą, gdyż treningi atletyczne, prowadzone w miejscowych zakładach gimnastycznych, interesowały dotąd niewielką grupę ludzi²¹. Zapasy francuskie cieszyły się szczególną popularnością w Warszawie, gdzie dla „Pytłasa”, do ostatniego miejsca, zapelniał się cyrk przy ul. Ordynackiej, należącej przed I wojną światową do włoskiej rodziny Ciniselli. Pytłasiński wprowadził w wielki świat sportu Stanisława „Zbyszka” Cyganiewicza, robiącego dotąd karierę zapaśnika cyrkowego i odczuwał satysfakcję, obserwując jak szybko uczeń przerasta mistrza. Mimo iż starszy z braci Cyganiewiczów (mistrzem świata był

¹⁸ O. Langsepp, *op. cit.*, s. 95.

¹⁹ *Maadlus, kui sport ja kehalise kasvatus abinõu*, „Eesti Spordileht” nr 9 z 2.03.1922 r., s. 91 i nn.; K. Brüggemann, *op. cit.*, s. 148.

²⁰ *Brottningstävlingarna. Lördagens tävlingar*, „Tammerfors Nyheter” nr 149 z 30.09.1908 r., s. 3; *Ammattipainijoiden*, „Urheilu-Viesti” nr 1 z 1.01.1909 r., s. 55; *Helsingfors Atletklubb 30 år. Inför världsmästerskapen brottning*, „Idrottsbladet” nr 10, 31.10.1921 r., s. 1 i nn.; *Ladislav Pytlasinski Kuvauksia suomalaisen painiskelutaidon perustajan elämästä*, „Athlos” 1924, nr 10, s. 238 i nn.; *Eikö ylioppilaista painijoiksi?*, „Suomen voimailulehti” nr 4 z 24.02.1927 r., s. 47; W. Rantoja, *Liikuntakasvatukses, Virtain, Ähtärin, Alavuden*, „Kuortaneen ja Töysän Sanomat” nr 29 z 22.07.1927 r., s. 2; *Tarkempia tietoja Euroopan painimestaruuskilpailuista*, „Helsingin Sanomat” nr 306 z 11.11.1927 r., s. 8; *Suomen urheilun alkutaipaleilta*, „Uusi Aura” nr 243 z 7.09.1929 r., s. 6; *Harvinainen muistelmateo*, „Suomen Sosialidemokraatti” nr 346 z 31.12.1929 r., s. 11; M. Jukola, *Athletics in Finland*, Porvoo 1932, s. 107 i nn.; *Suomi opettaa ulkomaita urheilemaan*, „Suomen Kuvalehti” nr 1 z 5.01.1935 r., s. 28; *Huomio-valmis-vee-to!*, „Kaartilainen. Suomen valkoisen kaartin lehti” nr 9 z 28.09.1936 r., s. 11; „Pohjankyrö” nr 41 z 20.10.1937 r., s. 3. Zob. też: W. Pytłasiński, *Tajniki walki zapaśniczej (francuskiej)*, Warszawa 1929, s. 6; J. Schumacher, *Die Finnen, das große Sportvolk*, Berlin 1936, s. 179; A. Laine, *Sportowa przyjaźń*, „Przegląd Sportowy” nr 32 z 2.03.1964 r., s. 4.

²¹ *Cieżka atletyka. Zaczęło się w cyrku*, „Stadion” nr 22 z 28.05.1925 r., s. 29.

też młodszy, Władysław, noszący pseudonim „Zbyszko II”) w 1906 r. w Paryżu jako pierwszy Polak został zawodowym mistrzem świata w zapasach grecko-rzymskich, a później święcił triumfy na ringach USA w stylu wolnym, nie zwracano się do niego per „mistrzu”. Podobnie było w przypadku dwóch innych polskich zapaśników, Teodora Sztekera i Aleksandra Garkawienki, którzy w latach 30. XX wieku zdobyli tytuły mistrzów świata. Przez całą, bogatą w sukcesy, historię polski sport zapaśniczy miał jednego mistrza – Władysława Pytłasińskiego, który „powalił w piasek areny każdego, kto nie był Polakiem, a wdzięczny naród śpiewał: jeszcze Polska nie zginęła”²². Uczniami „Pytłasa” byli również trzej zawodowi mistrzowie świata: Georg Lurich, Jaan Jaago²³ i Iwan Zaikin oraz Jan Wasilewski Bolesław Kazulak, Adam Sasorski, Waclaw Ziółkowski, Bohdan Zakrzewski, Józef Miazio, Waclaw Okulicz-Kozaryn, Leon Rękawek, Nikolaï Turbas i wielu innych.

Pytłasiński jako pierwszy w historii polski sportowiec trafił na okładki zagranicznych (rosyjskich, francuskich i niemieckich) gazet i czasopism. Jego portrety publikowały prasa amerykańska, fińska, rosyjska, węgierska i włoska. Był zawodowym zapaśnikiem i atletą o międzynarodowej renomie, cenionym od Francji i Włoch po Rosję, gdzie po raz pierwszy o jego sportowej karierze napisano 12 maja 1894 r. na lamach petersburskiego dziennika „Новое время”²⁴. W Niemczech życiorys Pytłasińskiego opublikował 10 marca 1895 r. monachijski magazyn „Internationale illustrierte Athleten-Zeitung”, poświęcony zapasom i atletyce²⁵, a 18 lutego 1899 r. dziennik „Berliner Tageblatt und Handels-Zeitung”²⁶. Miłośnicy zapasów we Francji poznali sportową biografię Pytłasińskiego 13 grudnia 1898 r. przy okazji jego rywalizacji o tytuł zawodowego mistrza świata²⁷, zaś w polskiej prasie po raz pierwszy sportowe *dossier* mistrza przedstawił 8 stycznia 1899 r. „Kurier Polski”²⁸. W latach 1900–1930 dzieje życia i kariery Pytłasińskiego omówiono kilkanaście razy na kartach polskich dzienników i magazynów²⁹. W 1921 r.

²² *Narodowy bohater – Pytłasiński*, „Goniec Polski” nr 456 z 23.07.1908 r., s. 1 i nn. W podobnym tonie: „Polak w Brazylii” nr 50 z 11.12.1908 r., s. 8.

²³ H. Kermik, *Jaan Jaago. Heitlused matil ja eluteel*, Tallinn 1990, s. 76.

²⁴ *Об атлетическом спорте*, „Новое время” № 6524 z 12.05.1894 r., s. 10. Zob. też: B. A. Ямтлясицккйй, „Циклист” № 42 z 17.10.1898 r., s. 8 i nn. (KJ).

²⁵ *Ladislau Pytlasinski*, „Internationale illustrierte Athleten-Zeitung” Nr. 114 z 10.03.1895 r., s. 2.

²⁶ *Pytlasinski Sieger*, „Berliner Tageblatt und Handels-Zeitung. Morgen-Ausgabe” Nr. 90 z 18.02.1899 r., s. 6.

²⁷ *Championnat du Monde de lutte*, „Journal des Sport” nr 1817 z 13.12.1898 r., s. 1.

²⁸ *Walki silaczy*, „Kurier Polski” nr 8 z 8.01.1899 r., s. 1.

²⁹ Najwartościowsze publikacje prasowe (w tym nekrologi) z tego okresu, przedstawiające sylwetkę „Pytłasa” to: *Władysław Pytłasiński (sylwetka sportowa)*, „Sport” nr 13 z 31.03.1900 r., s. 9 i nn.; nr 14 z 7.04.1900 r., s. 7; *Władysław Pytłasiński*, „Kurier Stanisławowski” nr 836 z 29.09.1901 r., s. 3; L. Hićkiewicz, *Władysław Pytłasiński i sport zapaśniczy*, „Gazeta Sportowa” nr 19 z 4.10.1901 r., s. 155 i nn.; *U Pytłasińskiego*, „Nasz Kraj” nr 3 z 18.07.1908 r., s. 7 i nn.; *Jubileusz polskiego atlety*, „Przegląd Zdrowy, sportowy i turystyczny” nr 10 z 15.08.1908 r., s. 8; K. Muszałówna, *op. cit.*; E. Mięśowicz, *Kartki z kariery Pytłasińskiego*, „Stadion” nr 6 z 6.02.1930 r., s. 6 i nn.; *Ś. p. Władysław Pytłasiński*, „Raz, Dwa, Trzy” nr 46 z 14.11.1933 r., s. 15; *Mistrz świata i największy dżentelmen na arenie*, „Kurier Polski” nr 333 z 1.12.1933 r.,

sam „Pytlas” opisał początki swojej kariery na łamach „Tygodnika Sportowego”³⁰, a 9 lat później rozwinął tę autobiografię w siedmioczęściową opowieść pt. *Moja kariera w sporcie*, kończącą się na 1891 r., wydrukowaną przez tygodnik sportowy „Stadion”³¹. Jego krótki biogram znalazł się w leksykonie ciężkiej atletyki Adolfa von Guretckiego³², popularno-naukowej książce Jakowa Grinwalda³³, i w słynnym dziele Edmonda Desbonneta pt. *Les rois de la lutte. Anecdotes et récits sur la lutte depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours* (pol. Królowie zapasów. Anegdoty i historie o zapasach od czasów najdawniejszych do współczesności)³⁴, poświęconych wybitnym zapaśnikom przełomu XIX i XX wieku, monografii dziejów Policji Państwowej w II RP pióra Roberta Litwińskiego³⁵, słownikach biograficznych³⁶, encyklopediach³⁷, popularno-naukowych książkach, artykułach

s. 10; *Mistrz świata i największy dzentelmen na arenie. Ś. p. Wł. Pytlasiński ideal tężyzny fizycznej i moralnej (dokończenie)*, „Kurier Poranny” nr 334 z 2.12.1933 r., s. 10; A. Reksza, *Mistrz (w drugą rocznicę śmierci Władysława Pytlasińskiego)*, „Przegląd Sportowy” 1935, nr 122, s. 2; *Kilka danych z życia śp. mistrza Pytlasińskiego*, „Wiadomości Polskiego Związku Atletycznego” nr 22 z 1938 r., s. 2.

³⁰ W. Pytlasiński, *Z ankiety „Tygodnika Sportowego” o atletyce. (vide Nr 4. Tyg. Sport.) Curriculum vitae Władysława Pytlasińskiego*, „Tygodnik Sportowy” nr 11 z 29.07.1921 r., s. 8–11.

³¹ W. Pytlasiński, *Moja kariera w sporcie. I.*, „Stadion” nr 8 z 20.02.1930 r.; *idem, Moja kariera w sporcie. II. Rozwój fizyczny w Szwajcarii*, „Stadion” nr 9 z 27.02.1930; *idem, Moja kariera w sporcie. III. Ćwiczenia indywidualne w gimnastyce narodowej*, „Stadion” nr 10 z 6.03.1930 r.; *idem, Moja kariera w sporcie. IV. Pierwsze kroki w pentatlonie*, „Stadion” nr 11 z 13.03.1930 r.; *idem, Moja kariera w sporcie. V. Igrzyska szwajcarskie*, „Stadion” nr 12 z 20.03.1930 r.; *idem, Moja kariera w sporcie. VI. Turniej szwajcarskich zapaśników w Biel*, „Stadion” nr 13 z 27.03.1930 r.; *idem, Moja kariera w sporcie. VII. Paryż*, „Stadion” nr 14 z 3.04.1930 r.; *idem, Moja kariera w sporcie. VIII. Debiut na arenie cyrkowej*, „Stadion” nr 15 z 10.04.1930 r.; *idem, Moja kariera w sporcie. IX. Powrót do kraju*, „Stadion” nr 16 z 17.04.1930 r.

³² A. von Guretcki, *Lexikon der Schwer-Athletik: Nachschlagewerk f. d. schwer-athlet. u. Ringkampf-Sport*, Berlin 1922, s. 38.

³³ Я. Гринвальд, *Русские силачи. Очерки о прошлом русской тяжелой атлетики*, Москва 1950, s. 57 i nn.

³⁴ E. Desbonnet, *Les rois de la lutte. Anecdotes et récits sur la lutte depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours*, Paris 1910, s. 138 i nn.

³⁵ R. Litwiński, *Korpus policji w II Rzeczypospolitej. Służba i życie prywatne*, Lublin 2007, s. 434.

³⁶ *Polski Słownik Biograficzny*, t. 29, Wrocław et al. 1986, s. 521 i nn.; L. Bazyłow, *Polacy w Petersburgu*, Wrocław 1984; J. Maśnicki, K. Stepan, *Pleograf. Słownik biograficzny filmu polskiego 1896–1939*, t. 1, Warszawa 1996, s. 10 i nn.; Z. Przyrowski, *Kto to był? Popularny słownik biograficzny*, Warszawa 1996, s. 496; A. Kijas, *Polacy w Rosji od XVII wieku do 1917 roku*, Poznań 2000, s. 291 i nn.; *Słownik biograficzny historii Polski: L–Ż*, red. F. Kiryk, J. Chodera, Wrocław 2005, s. 1251. Zob. też: F. Bolek, *Who's who in Polish America. A Biographical Directory of Polish-American Leaders and Distinguished Poles Resident in the Americas*, New York 1943, s. 368.

³⁷ *Wielka encyklopedia powszechna PWN*, t. 9, red. B. Suchodolski, Warszawa 1962, s. 630; S. Herbst, *Encyklopedia Warszawy*, Warszawa 1975, s. 546; W. Lipoński, *Humanistyczna encyklopedia sportu*, Warszawa 1987, s. 268; *Encyklopedia Polski*, red. R. Kluszczyński, Kraków 1995, s. 559; *Encyklopedia Polski*, t. 2, red. R. Marcinek, Warszawa 1996, s. 559; J. Borowiec, *Encyklopedyczny słownik sławnych Polaków*, Warszawa 1996, s. 314; *AZ: mała encyklopedia*